

इतरौद्वौव्यवहारौवेदमूलत्वाद्धर्मरूपावित्याह यश्चेतिद्वाभ्यां यथाधर्मोऽद्विष्टः ममपारदार्यजेनाधर्मेण धर्मलोपोमाभूदिति पश्चात्तापवति उद्विष्टः प्रायश्चित्तरूपोदंबोधर्म एवेत्यर्थः ॥ ५४ ॥ प्रजागोप्ताप्रजाकृतस्य नियमस्य रक्षिताशूद्रस्यापि सुराषानप्रायश्चित्तादिरूपः सोऽपि धर्म एवेत्यर्थः ॥ ५५ ॥ दंडव्यवहारधर्मवेदसत्यप्रजापतीनामैकात्म्यमाह द्वाभ्यां यद्वितीति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अतः प्रजापतिर्भूतकृत् ततो हेतोः

यश्च वेदप्रसूतात्मा स धर्मो गुणदर्शनः ॥ धर्मप्रत्यय उद्विष्टो यथा धर्मरूपात्मभिः ॥ ५४ ॥ व्यवहारः प्रजागोप्ताब्रह्मदिष्टो युधिष्ठिर ॥ त्रीन्यारयतिलोकान्वैसत्यात्माभूतिवर्धनः ॥ ५५ ॥ यश्च दंडः सदृष्टो नो व्यवहारः सनातनः ॥ व्यवहारश्च दृष्टो यः स वेद इति निश्चितं ॥ ५६ ॥ यश्च वेदः स वै धर्मो यश्च धर्मः स सत्यः ॥ ब्रह्मापितामहः पूर्ववभूवाथ प्रजापतिः ॥ ५७ ॥ लोकानां सहि सर्वेषां स सुरासुररक्षसां ॥ समनुष्योरगवतां कर्ता चैव स भूतकृत् ॥ ५८ ॥ ततो न्यो व्यवहारो यं भर्तृप्रत्ययलक्षणः ॥ तस्मादिदमथोवाच व्यवहारनिदर्शनं ॥ ५९ ॥ मातापिता च भ्राता च भार्या चैव पुरोहितः ॥ नादं ब्यो विद्यते राज्ञो यः स्वधर्मेण तिष्ठति ॥ ६० ॥ इति श्रीमहाभारतेशांतिपर्वणिराजध० दंडस्वरूपादिकथने एकविंशधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ भीष्म उवाच अत्राप्युदाहरंती ममिति हासं पुरातनं ॥ अंगेषुराजाद्युतिमान्वसुहोम इति श्रुतः ॥ १ ॥ सराजाधर्मविन्त्रित्यं सहपत्या महातपाः ॥ मुंजपृष्ठं जगामाथ पितृदेवर्षिपूजितं ॥ २ ॥ तत्र शृंगे हिमवतो मेरौ कनकपर्वते ॥ यत्र मुंजावटे रामोजटाहरणमादिशत् ॥ ३ ॥ तदा प्रभृतिराजेंद्रक्रपिभिः संशितव्रतैः ॥ मुंजपृष्ठ इति प्रोक्तः स देशो रुद्रसेवितः ॥ ४ ॥ स तत्र बहुभिर्युक्तस्तदाश्रुतिमयैर्गुणैः ॥ ब्राह्मणानामनुमतो देवर्षि सदृशो भवत् ॥ ५ ॥ तं कदाचिददीनात्मा सखा शक्रस्य मानिता ॥ अभ्यगच्छन्महीपालो मांधाता शत्रुकर्शनः ॥ ६ ॥ सोऽपस्तृत्य तु मांधाता वसुहोमं नराधिपं ॥ दृष्ट्वा प्रकृष्टतपसं विनतोऽग्रेभ्य तिष्ठत् ॥ ७ ॥ वसुहोमोऽपिराज्ञो वै पाद्यमर्घ्यं न्यवेदयत् ॥ स मांगस्य तुराज्यस्य पप्रच्छ कुशलाव्यये ॥ ८ ॥ सद्भिराचरितं पूर्वं यथा वदनुयायिनं ॥ अपृच्छ द्वसुहोमस्तं राजन् किं करवाणिते ॥ ९ ॥ सोऽब्रवीत्परमप्रीतो मांधाताराजसत्तमं ॥ वसुहोमं महाप्राज्ञमासीनं कुरुनंदन ॥ १० ॥ मांधातो वाच बृहस्पतेर्मतं राजन् न धीतं सकलं त्वया ॥ तथैवौशनसं शास्त्रं विज्ञातं तेन रोत्तम ॥ ११ ॥ तदहं ज्ञातुमिच्छामि दंडउत्पद्यते कथं ॥ किंचास्य पूर्वजागर्तं किंचापरममुच्यते ॥ १२ ॥

अयमस्मदीमो भर्तृप्रत्ययलक्षणो व्यवहारः प्रवृत्तस्तस्मादस्मिन्विषये स इदं निदर्शनं वाक्यं उवाच ॥ ५९ ॥ तदेव वाक्यं पठति मातेति यो राजा स्वधर्मेण तिष्ठति तस्य राज्ञ इति संबंधः ॥ ६० ॥ इति शांतिप० राजध० नैलकंठीये भारतभाष्ये एकविंशधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥